Хоч з такою архінімецькою назвою, доктор Бессервіссер — то собі чистої крові русин, навіть типовий галицький русин або, коли хочете, рутенець. Не всі знають його під сею його властивою назвою, бо він криється під різними псевдонімами, та проте всі ми знайомі з ним, стрічаємо його на кождім кроці, любимо побалакати з ним. Правда, затоваришувати з ним ближче, заприязнитися якось нікому не вдається. Шановний доктор має в собі щось подібне до наелектризованої палички лаку: зразу притягне до себе деяке легеньке тіло, а потім зараз відіпхне.

Він не тільки дипломований чоловік, він, без сумніву, талановитий і знающий чоловік. Та тут є й гачок. Бачите, є два роди знающих людей: такі, що щось знають добре, і такі, що знають усе ліпше. У других є знання компаративне, не релятивне, а власне компаративне. Як би то вам вияснити різницю? Бачите, усе наше знання — релятивне тим, що абсолютна правда самою природою речі закрита перед нами. Люди позитивного знання чують се найліпше і завсіди мовлять: ось тут і тут ми стоїмо на твердому грунті правди, наскільки вона взагалі доступна нашому пізнаванню. Люди компаративного знання дивляться на справу зовсім інакше. Їм досить сказати: сей чи той учений сказав те, се, третє, п'яте, десяте. В половині п'ятого у нього на тій і тій стороні є така й така помилка, недоладність, неконсеквенція. Як можна писати такі абсурди! Я, доктор Бессервіссер, знаю і тверджу, що се абсурд — значить, я ближче правди, я більший учений від тамтого!

Pardon! Я й забув сказати, що наш любий доктор Бессервіссер належить власне до сеї другої категорії, до тих людей, котрі знають усе ліпше, ніж хтось інший, бо всюди знайдуть якусь помилку, а з природи обдаровані такою щасливою організацією, що твердо вірять: коли я поправлю отсю помилку, значить, я ближче правди, значить, я більший учений від онтого-о!

Чи у нього є якесь справдішнє, позитивне знання? Ви чудуєтеся, як можна підіймати таке питання? Вам воно видається парадоксальним,

так як коли би хтось, бачачи пана в фраку і білих рукавичках, смів питати, чи є у нього сорочка?.. Га, мої панове, незглибні бувають тайни туалету фізичного й духовного. Хто знає, чи кождий панич у фраку і в рукавичках має справді чисту сорочку на собі, а доктор Бессервіссер так завзято бігає по світі і шукає, з ким би то порівняти себе і над ким би показати свою вищість, що абсолютно не має часу показати свій дійсний духовий багаж. Щоби знайти діру в мості, я не конче мушу вміти збудувати міст, а волове очко в байці, заховавшися між орлове пір'я і піднесене орлом на високу високість, коли орел не міг уже летіти вище, вифуркнуло зі своєї схованки, підлетівши трохи вище, зацвіркотіло: "А видиш, а я таки вище лечу від тебе". Мабуть, люди того типу, що наш доктор Бессервіссер, водилися вже і в Греції, коли старий горбатий Езоп уважав потрібним обезсмертити сей тип у своїй байці. Значить, наш шановний доктор має дуже давню і широку парентелю.

Говорять, що його пожирає амбіція і що та жаба, котра з таким сумним ефектом бажала зрівнятися з волом, була йому якась стриєчна тітка чи тіточна стрийна. Не знаю і сумніваюся. Мені здається, що сама амбіція не доведе чоловіка до того, щоб силкувався знати все ліпше від когось іншого. Се мусить бути вроджена прикмета характеру, так, як хміль має те до себе, що високо виростає і пишно буяє тільки на тичці. Було б нерозумно і несправедливо жадати від хмелю, щоб стояв і ріс самостійно, а доктор Бессервіссер, хоч остаточно й виявляє себе непродуктивною силою, все-таки своєю вічною рухливістю, своєю нагінкою за такими, по котрих міг би п'ястися "вище від кого іншого", причинюється до оживлення всього окруження, надає йому вигляд руху, метушні, робить ілюзію поступовості. Він швидко хапає всякі нові ідеї і нові моди в науці і в літературі і горячо боронить їх доти, доки сим способом можна показати, що він поступовіший і вищий понад інших.

Зрештою його поступовість треба розуміти дуже широко, власне з високого становища того хмелю, що виріс по над вершок тики і махає блідо-зеленим китяхом і в солодкім упоєнні шепче: "А я таки вищий!"

Доктор Бессервіссер не належить ні до якого сторонництва, ні до якої кліки, ані котерії, він вищий понад "усе те". Всюди, в кождій програмі, в кождій роботі зараз знайде щось таке, що він знає і розуміє ліпше, і, очевидно, в такім разі його сумління не позволяє йому писатися на те гірше і прикладати руки до його осягнення. Всяке окруження, всякий Fühlung1 з сусідами, всяка організація стісняє його незалежну вдачу. Його з непоборною силою тягне знизу наверх, як ті бульбашки повітря, що з дна криниці тиснуться вгору. І він гуляє наверсі понад партіями, організаціями і всіми суспільними путами свобідно і легко, як піна на воді. Бистро пливучи з кождою хвилею, з кождим подувом вітру, він дивується тільки одному: що за страшенні, обридливі ретрогради всі оті скали, дерева та будинки на берегах, що так навіжено біжать назад і щезають із його поступових очей! В таких хвилях він важко сумує і нарікає на нерозвитість і ретроградство суспільності.

Злі язики торочать, що у нього нема ніякого переконання. Знаючи зблизька шановного доктора, мушу заперечити сьому рішучо. У нього нема переконання? У нього є його навіть більше, як треба. У нього є різні переконання, так сказати, про запас. Одно зноситься, він собі байдуже, виймає друге, свіжісіньке. А всі вони мають одну підшивку: незламне переконання про власну вищість. Ся підшивка — се основа, а що зверха, се його менше обходить. Чи там червона матерія, чи чорна, чи періста — мій боже, люди, вищі о два цалі від сього, о три від того, а о півтора від третього, не будуть дбати про такі дрібниці!

Зрештою доктор Бессервіссер вельми толерантний. Тобто для себе, не для інших. Стоячи понад партіями, він уважає натуральним обов'язком своєї вищості не позбавляти нікого свого "лицезрінія". Як той біскуп Красіцький в Дубецьку в поемі В. Поля: "tu do sieni zaglądał, tam w okno zapukał"2, так і доктор Бессервіссер нині ущасливлює своєю присутністю кружок радикалів, за годину виливає свою тугу до ідеалів у кружку полуп'яних польських журналістів, вечором додає духу заклопотаним "конструктивним елементам", а через ніч нема-нема та й знесе зозулине яйце і поло жить його в гніздо клерикалів або мамелюків. І все се з тим спокоєм, з тою свободою духу, які

характеризують людей справді вищого закрою. І головно, все се не обов'язує його ні до чого. З ким сьогодні щиро стискався, тому завтра наплює в лице; з ким сьогодні ділився таємними бажаннями своєї душі, на сього завтра кине каменем. Се знак дійсної незалежності його характеру. Він поступає завсіди так, як йому диктує його моментальне переконання, і ніколи не дбає проте, що скажуть про нього люди. Отим-то я вважаю злословою і зовсім тенденційною видумкою твердження тих, що ідентифікують нашого доктора Бессервіссера з тим Вислобоцьким, чи Зборовським, чи якимсь іншим невимовним псевдонімом, що то в 1848 році, виходячи з дому, ніколи не забував взяти до кишені три кокарди: біло-червону, синьо-жовту і чорно-жовту. Побачить здалека польського патріота — припинає біло-червону кокарду на груди, не біжить, а летить з розпростертими обіймами і не говорить, а кричить: "Wolność! Równość! Braterstwo!3".

Попрощається з тим, побачить здалека русина — ого, вже на лівій кляпі вродилася синьо-жовта кокарда, мій герой надувається, як сич на вітер, і глибоким басом гримить:

— З нами бог і розумійте, язици!

Та коли в дальшій подорожі побачить урядника з губернії, — ого, вже до самого серця пришпилює чорно-жовту кокарду, робиться тоненький і високий, згинається в три погибелі і, дотикаючи циліндром до самого тротуару, мов жайворонок, приспівує:

— Gschamster Diener, Herr Hofrath, empfehle mich ergebenst!4

Ні, наш доктор Бессервіссер не з таких! Я навіть не знаю, чи він існував уже в 1848 році, а сей анекдот свідчить хіба про налоговий еклектицизм, коли тимчасом наш доктор радше налоговий критик і винахідник дір у мостах.

З тим усім тип вельми симпатичний. Мені аж жаль слухати, коли він часом нарікає, що його ніхто не любить. Лиш одно його потішає, що всі йому завидують. Чи він любить кого? Їй-богу, якось не доводилося питати його. Спитайте самі.

Я маю подив і повне признання для таких людей. Приємно знати, що коли чоловік зробить чи напише яку дурницю, ось тут близько тебе є щирий друзяка, котрий зараз, в інтересі публічного добра, викаже тобі, що ти ідіот і що він сам зробив би се далеко ліпше. В серці будиться радісне чуття: ну, ще не вмерла Україна, коли має таких синів. А коли часом у душі ворухнеться нескромне питання: чом же се доктор Бессервіссер, знаючи ліпше всяку річ, не зробить її ліпше і дає робити нам, старим ідіотам, і чом же се він аж тоді стає мудріший і вміє ліпше зробити, коли хтось інший уже зробив сяк чи так, але зробив, — то сю грішну думку втишаю грізним покриком:

— Мовчи, тичко! Так і належиться хмелеві рости вище тебе!

Зворушення опановує мою душу. Чим більше вглибляюся в прикмети мойого героя, тим сильніше чую, що таки не видержу і впаду в ліричний, дифірамбічний тон і, замість аналізувати, почну оспівувати свого героя.

"Како ублажу или кому уподоблю тя, приснопам'ятне" — так і дзвонять мені в правім усі слова нашого старого літописця. І вже душа моя "розтікається мислію по землі, сірим волком под облаки", чи як то там сказано в "Слові о полку Ігореві", шукаючи порівнянь для звеличання любого нам усім доктора Бессервіссера.

Він подібний до сонця, бо ось тут сходить, а зовсім у противний бік заходить.

Він подібний до місяця, бо дванадцять раз до року міняє свою фізіономію.

Він подібний до зір, бо світить, а не гріє.

Він подібний до вітру, бо шуму много, а конкретного в руки не зловиш нічого.

Він подібний до моря, бо повно в нім води, а нема що раз напитися.

Він подібний до огню, бо нема такого твору і такої книжки, з котрої б він не міг зробити купки попелу.

Він подібний до Дністра, бо щохвиля робить несподівані закрути, а удає, що пливе наперед.

Він подібний до орла, бо високо літає, а низько сідає.

Він подібний до соловія, бо, спіймавши хробачка, співає тріумфальну оду.

Він подібний до сірничка, бо конче мусить о когось потертися, щоб заблищати.

Він може гордо і сміло глядіти в будущину; такі, як він, нешвидко переведуться на нашій святій Русі.

1 Контакт (нім.).— Ред.

2 Тут до сіней заглянув, там у вікно застукав (польськ.).— Ред.

3 Воля, рівність, братерство! (польськ.).— Ред.

4 Найслухняніший слуга, пане гофрат, поручаюся якнайнижчо вашій ласці (нім.).— Ред.

26.11.1979